

HRVATSKO FILOZOFSKO DRUŠTVO

Simpozij

**PITANJE O ISTINI
U SUVREMENOJ FILOZOFIJI
I ZNANOSTI**

Zagreb, 25.–26. studenoga 2010.

Velika dvorana »Školske knjige«, Masarykova 28

ORGANIZATOR SIMPOZIJA

HRVATSKO FILOZOFSKO DRUŠTVO

Filozofski fakultet

Ivana Lučića 3

HR-10000 Zagreb

Tel.: +385 (0)1 6111 808

Fax: +385 (0)1 6170 682

e-mail: filozofska-istrazivanja@zg.t-com.hr

www.hrfd.hr

ORGANIZACIJSKI ODBOR SIMPOZIJA

Lino Veljak

(predsjednik)

Hrvoje Jurić

(tajnik)

Krešimir Babel

Goran Grgec

Ivica Martinović

Mira Matijević

Ivana Zagorac

Simpozij »Pitanje o istini u suvremenoj filozofiji i znanosti«
organiziran je uz financijsku potporu
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske.

Sadržaj

- Program simpozija 5
- Sažeci izlaganja 11
- Adresar sudionika 51

PROGRAM SIMPOZIJA

Četvrtak, 25. studenoga 2010.

- 9:00–9:30 *Otvaranje simpozija*
- 9:30–9:45 **Lino Veljak** (Zagreb): S onu stranu dogmatizma i relativizma
- 9:45–10:00 **Fahrudin Novalić** (Zagreb): Smisao istine
- 10:00–10:15 **Nusret Isanović** (Zenica/Sarajevo): Istina u perenijalnoj filozofiji
- 10:15–10:30 *Rasprava*
- 10:30–10:45 *Pauza*
- 10:45–11:00 **Heda Festini** (Rijeka): Istina u znanosti
- 11:00–11:15 **Mirko Jakić, Franjo Sokolić, Dragan Poljak** (Split): Znanstveno-tehnološki razvoj i problem istine
- 11:15–11:30 **Rajka Švrljuga** (Crikvenica/Bribir/Hreljin): Pitanje o istini kao »conditio humana« prošlosti, sadašnjosti i budućnosti
- 11:30–11:45 *Rasprava*
- 11:45–12:00 *Pauza*
- 12:00–12:15 **Ljudevit Hanžek** (Split/Kaštel Stari): Istina i racionalnost
- 12:15–12:30 **Gabriela Bašić** (Split): Tarskijeva teorija istine – odgovor na paradoks lažljivca?
- 12:30–12:45 **Goran Grgec** (Zagreb): Istina iz perspektive tročlane *tertium datur* logike
- 12:45–13:00 *Rasprava*
- 13:00–15:00 *Popodnevna pauza*
- 15:00–15:15 **Miroslav Artić** (Zagreb): Istina i zbilja u horizontu spekulacije
- 15:15–15:30 **Saša Blagus** (Zagreb): Znanost i proizvodnja istine

- 15:30–15:45** **Enis Zebić** (Zagreb): Istina i njezini suputnici u interpretiranju i vrednovanju socijalnih fenomena
- 15:45–16:00** **Gordana Bosanac** (Zagreb): Što je istina u političkom diskursu?
- 16:00–16:15** *Rasprava*
- 16:15–16:30** *Pauza*
- 16:30–16:45** **Tomislav Krznar** (Karlovac/Zagreb): S onu stranu monizma istine. Pitanje mogućnosti spoznaje i problem pluriperspektivizma
- 16:45–17:00** **Marina Katinić** (Zagreb): Orijentacijsko znanje, status moralne istine i neuroetika
- 17:00–17:15** **Amir Muzur, Iva Rinčić** (Rijeka): Neuroaleteologija: pokušaj neurobiološkog objašnjenja biti i funkcionalnog mehanizma istine
- 17:15–17:30** **Edina Vejo** (Zenica): (Mogući) prilog pluriperspektivnom forumu pitanja o istini
- 17:30–17:45** *Rasprava*
- 17:45–18:00** *Pauza*
- 18:00–18:15** **Krešimir Cerovac** (Zagreb): Predstavlja li scijentizam istinu?
- 18:15–18:30** **Dijana Magđinski** (Zagreb/Jastrebarsko): Prirodni zakoni i istina u biologiji
- 18:30–18:45** **Nina Đikić** (Sarajevo): Filozofija prirode Friedricha Desauera – pokušaj prevladavanja rascjepa između filozofije i prirodnih znanosti
- 18:45–19:15** *Rasprava*
- 19:30** *Predstavljanje novih izdanja Hrvatskog filozofskog društva*

Petak, 26. studenoga 2010.

- 9:00–9:15** **Divna Vuksanović** (Beograd): Istina u doba medija
- 9:15–9:30** **Sead Alić** (Zagreb): Istina iz *stroja*
- 9:30–9:45** **Boris Beck** (Zagreb): Od istine do mita – kako medijska obrada pretvara događaj u priču
- 9:45–10:00** **Livia Pavletić** (Zagreb): Istina medijski posredovane ljepote
- 10:00–10:15** *Rasprava*
- 10:15–10:30** *Pauza*
- 10:30–10:45** **Gordana Škorić** (Zagreb): Istina u umjetnosti
- 10:45–11:00** **Blaženka Perica** (Split): Slika: njene laži, njene istine
- 11:00–11:15** **Dragan Čalović** (Beograd/Novi Sad): Odnos prema istini u jugoslavenskoj umjetničkoj teoriji u razdoblju od 1945. do 1952. godine
- 11:15–11:30** *Rasprava*
- 11:30–11:45** *Pauza*
- 11:45–12:00** **Hrvoje Lasić** (Zagreb): Filozofsko-teološki aspekti u poimanju istine
- 12:00–12:15** **Ksenija Puškarić** (Rijeka): Augustin o istini, ljubavi i mudrosti
- 12:15–12:30** **Mihaela Lovrić** (Rijeka): Zimmermannova spoznaja istine
- 12:30–12:45** **Aleksandra Golubović** (Rijeka): Epistemologija religije i istina
- 12:45–13:00** *Rasprava*
- 13:00–15:00** *Popodnevna pauza*

- 15:00–15:15** **Marko Tokić** (Osijek): Suvremenost Platonovog poimanja istine
- 15:15–15:30** **Fulvio Šuran** (Pula): »Veritas filia temporis«. Povijest, istina, jezik kao tehnička konstrukcija
- 15:30–15:45** **Dražen Volk** (Rijeka): Problem istine i uloga filozofije u misli Ernsta Cassirera
- 15:45–16:00** *Rasprava*
- 16:00–16:15** *Pauza*
- 16:15–16:30** **Snježan Hasnaš** (Zagreb): Bez istine
- 16:30–16:45** **Željko Senković** (Osijek): Neizvjesnost filozofske istine
- 16:45–17:00** **Dafne Vidanec** (Zaprešić/Zagreb): Taylorova kritika Foucaultove koncepcije istine i slobode
- 17:15–17:30** *Rasprava*
- 17:30** *Godišnja skupština Hrvatskog filozofskog društva*
- 20:00** *Cocktail*

SAŽECI IZLAGANJA

SEAD ALIĆ

Centar za filozofiju medija, Zagreb, Hrvatska

Istina iz stroja

Svijet umnažanja proizvoda strojevima industrijske revolucije rodio je među ostalim i stroj kojemu će u budućnosti osnovni posao biti – raditi s našim sjenama. Pisanja svjetlom (foto-grafije), naime, nema bez sunca/ svjetlosti i ostavljanja sjene. Otuda je bavljenje fotografijom istraživanje sjena koje je na nama ostavilo to tehničko pomagalo.

Na ulazu u europsku suvremenu igru sjena uredno su uzdignuti pojmovi poput heliografije, dagerotipije, talbotizacije... Oni svjedoče o želji tvorca pojedinih tehnika da vječnost dostignu tehničkim napravama koje su izumili.

Daguerove diorame ljudi su dolazili gledati da bi, kako kaže Don Slater, »gledali re-kreaciju stvarnoga, a ne tek sliku stvarnosti«.

Bog kao da je ponovno pronašao put kako bi se pokazao iz stroja. Ljudska potreba za smislom dobila je novog partnera. Nema uvjerljivije iluzije od one koja je rezultat preciznih, predvidivih, znanstveno obrazloženih – strojnih koraka.

Izlaganju je namjera propitati: što se dogodilo s *Istinom* nakon pojave fotografije?

MIROSLAV ARTIĆ

Zagreb, Hrvatska

Istina i zbilja u horizontu spekulacije

Nužno je analitički razmatrati aktualnu istinu i zbilju i sustavno ju razložiti u spoznajno-teorijskom horizontu. To je primaran zadatak za filozofijsko mišljenje. Ključna je pri tome uloga subjekta jer on sam oblikuje, proizvodi i konstituira zbilju na temelju uvida u istinu koju svakodnevno i konstantno gradi.

No u radu se nastoji transcendirati spoznajna percepcija subjekta kako bi se podrobno ispitala sposobnost i mogućnost da sam proizvodi istinu o zbilji u kojoj istodobno participira jer na taj način i sebe uvjetuje stvarajući istodobno svoj svijet i kulturu.

Dakle, u fokusu će biti odnos subjekta i objekta i njihova identitetska narav, ali ne u razini spoznavalaštva u kojoj se istina definira kao podudaranje stvari i intelekta. Nasuprot tome, polazi se od stajališta da subjekt i objekt, i cjelokupna zbilja, nisu davno dovršeni i zadani svijet, nego stasaju angažiranim djelovanjem subjekta, tj. njegovim slobodnim zadiranjem u vrijeme i svijet (Kangrga). U tim bi se okvirima ispitalo kako i na koje načine filozofija može kao medij interdisciplinarne i pluriperspektivne suradnje doprinijeti oslobađanju života od obmana i laži.

GABRIELA BAŠIĆ

Split, Hrvatska

Tarskijeva teorija istine – odgovor na paradoks lažljivca?

Epimenidov paradoks ili paradoks lažljivca, koji nastaje kad pokušamo odrediti istinitosnu vrijednost tzv. *lažljive rečenice* »Ova je rečenica lažna«, predstavlja još od antičkih vremena ne samo zanimljivu intelektualnu igru već i ozbiljnu prepreku razvoju konzistentne teorije istine. Prepreka je ozbiljna zbog toga što nemogućnost utvrđivanja radi li se o istinitoj ili lažnoj rečenici (ako je istinita, lažna je, a ako je lažna, istinita je) pokazuje ograničenost osnovnih načela na temelju kojih razumijevamo istinu. Upravo je otklanjanje ove prepreke bio jedan od glavnih zadataka kojih se prihvatio znameniti poljski logičar Alfred Tarski (1901.–1983.) kad je 1933. godine člankom »Pojam istine u formaliziranim jezicima« započeo projekt izgradnje materijalno primjerene i formalno ispravne definicije istine. Tim je člankom Tarski vratio paradoks lažljivca u središte zanimanja moderne logike i otvorio put razvoju mnogih teorija istine, utemeljivši sâm pri tome teoriju modela. Štoviše, njegovo je rješenje »Lažljivca« uživalo status autoriteta sve do pojave Kripkeova »Nacrta teorije istine« iz 1975. godine.

U ovome će radu biti iznesene osnovne ideje i motivacije Tarskijeve teorije istine, prvenstveno u odnosu prema navedenom cilju otklanjanja paradoksa lažljivca, kao i njezine manjkavosti. Cilj je izlaganja ocjena uspješnosti Tarskijeve definicije istine i njegovoga rješenja »Lažljivca« u sukobu s najčešćim prigovorima koji mu se upućuju (odbacivanje konzistentnosti prirodnoga jezika, trivijalnost istine i njezina relativnost s obzirom na jezik).

BORIS BECK

Zagreb, Hrvatska

**Od istine do mita –
kako medijska obrada pretvara događaj u priču**

Tiskovni mediji osobitu pažnju pridaju naslovima i slikama jer se konzument u pravilu zadržava na njima, bez potrebe da dalje informacije potraži u tekstu. Pritom se slika, kao medij kod kojeg je reprezentacija očita, doživljava kao istinita, a pretpostavlja se i da naslov sadrži cijelu priču koja je opširnije iznijeta u članku. Posljedica je predmnijevanje da naslov i fotografija posreduju istinitost i dogođenog i ispričanog. Međutim, medijska strategija objavljivanja fotografija poznatih osoba dovodi do toga da se sve novinske teme doživljavaju personalizirano, a retorički postupci u naslovima (personifikacija, ratna metaforika) dovode do toga da teme poprimaju mitske dimenzije. Stoga se medijski posredovani likovi i priče odvajaju od stvarnih te mitske sheme reprezentiraju događaje u kojima su sudjelovali.

SASA BLAGUS

Institut »Ruđer Bošković«, Zagreb, Hrvatska

Znanost i proizvodnja istine

Posvemašnje samozadovoljstvo (hinjeno?) udobnošću lažne egzistencije u horizontu upotrebne vrijednosti ukazuje na potrebu traženja odgovora na pitanje: po čemu je laž (= nesloboda) postala privlačnija od istine (= sloboda)? Time se dotiče i pitanje mogućnosti iskoraka čovjeka i svijeta iz horizonta laži, koja je doprla u same njegove temelje.

Odrekaajući se principa radikalne kritike svega postojećeg, znanost je postala *ancilla* ideologije kapital odnosa. Štoviše, postavši apsolutom i sama postaje ideologijom. Cilj joj postaje ovladavanje čovjekovim umom i likvidacija samosvijesti. U spekulativnom smislu na djelu je proces negacije čovjeka kao slobodnog stvaralačkog bića prakse. Um se supstituira razumom u svrhu ostvarenja ideoloških ciljeva kapitalističkog totalitarizma.

Samogušenjem spontaniteta i redukcijom znanosti na proizvodnju već znanog, destimulira se kritička (slobodna) misao i prodor u nepoznato i još-ne-spoznato. Znanstvenik se pretvara u poslušnog proizvođača »znanstvenih radova«, brojača citata i »ziheraša«.

GORDANA BOSANAC

Zagreb, Hrvatska

Što je istina u političkom diskursu?

Možda bi pitanje »Postoji li uopće istina u političkom diskursu?« bilo adekvatnije glede same naravi političkog, jer politička praksa nekako podrazumijeva korištenje laži i obmane u funkciji svojih, ne nužno makijavelistički postavljenih ciljeva, a osim toga, od vjerovanja u istinosnu vrijednost nekog iskaza ovisi i njegova vjerodostojnost. Kad neki političar kaže »Naša se zemlja nalazi u krizi«, je li on izrekao istinu ili laž? Što je on izrekao? Možda nešto što nije ni jedno ni drugo? Ali što je onda to?

Naime, klasične teorije istine teško da mogu dohvatiti njenu pojavu unutar samog političkog diskursa. Bilo da se istina određuje kao slaganje subjekta i objekta spoznaje, kao njihovo podudaranje ili preklapanje, ili pak na način Hegelova onto-povijesnog totaliteta (»istina je cjelina«), *istinu* u politici ne bismo mogli dohvatiti ni jednom od takvih odredbi. No, znači li to da postoje područja, poput politike, gdje istina nije moguća, gdje se ona ne postiže, ili gdje ona naprosto za sebe ne može ni postojati?

Ne bismo mogli zamisliti išta ljudsko što ne bi težilo istini, što ne bi oblikovalo žudnju za istinom kao vrijednošću, istinosnim kao takvim.

Prostor političke prakse veoma je slojevit i ne bismo o njenoj cjelini mogli govoriti na tako isključiv način. Naprotiv, moderni politički život prožet je ovisnošću o posredovanjima koja u suvremenosti odlučuju o naravi političkog diskursa, a to je u prvom redu postojanje masovnih medija bez kojih danas nema političkog djelovanja. Problem istinosnog po sebi prenesen je s političkog polja na medijsko polje političke reprezentacije, u kojem politička praksa ima ne samo svoju supstancijalnost nego odlučujuće odnose s istinom. Istina ovdje postaje borbeno polje. Ona u medijima postaje njihov razlog; oni se u pojmu »bore za istinu« i njenu očevidnost, u čemu se, poneseni relativnošću socijalnih i političkih interesa, lako izvrću u njenu suprotnost postajući ideološka zavjesa, laž i obmana. Istina u političkom diskursu, zahvaljujući posredovanju i odnosu s masovnim medijem, zaokružuje komunikativnu cjelinu u kojoj je tvorba istine – tvorba praktičnog života zajednice u kojoj se istina mora, takoreći, svakodnevno izboriti.

KREŠIMIR CEROVAC

Zagreb, Hrvatska

Predstavlja li scijentizam istinu?

Istina, sve češće se tvrdi, nije više apriorna veličina koju tek treba istraživati i otkriti, već je postala aposteriorna veličina koju se izvodi pomoću prirodnih znanosti. U prevladavajućoj znanstveno-tehničkoj civilizaciji više nema mjesta za apsolutnu istinu. Ona postaje proizvod svoga vremena. Prema Heideggeru, živimo u razdoblju tehnicizma, koje je, među ostalim, karakterizirano scijentizmom (znanstveni pozitivizam). Činjenica je da se scijentizam sve više agresivno propagira, dakle motrište koje dokazuje da je sve realno znanje jedino znanstveno znanje, te da ne postoji racionalni, objektivni oblik istraživanja a da pritom to nije grana znanosti. Religija – budući da ne može, vezano uz svoju doktrinu, uključiti znanstvenu metodu (onako kako je shvaća scijentizam) – ne stvara znanje ili istinu.

Međutim, tvrdnja da scijentističko motrište predstavlja istinu, nije samo po sebi znanstvena tvrdnja, odnosno nešto što se može uspostaviti korištenjem znanstvenih metoda. Znanstveno istraživanje počiva na nizu filozofskih pretpostavki poput postojanja objektivnog svijeta izvan (raz)uma znanstvenika, svijeta upravljanog pravilnim uzrocima, sposobnosti ljudskog uma da otkrije i točno opiše te pravilnosti itd. Znanost te činjenice pretpostavlja i ne može ih pokušavati opravdavati bez argumentiranja koje se zapravo vrti u krugu. Osim toga, scijentizam dosad nije dao zadovoljavajuće odgovore na niz pitanja, primjerice: *Otkud dolazi materija s u sebi latentnom mogućnošću pojave čovjeka? Što je izvor od prirode postavljениh zakona po kojima se procesom slučajnosti odigrava evolucija?* Činjenica je da scijentizam daje prirodnim zakonima božanski status.

Osim ukratko opisane problematike, u radu se daje i kratki osvrt na najnoviju knjigu Stephena Hawkinga *Konačni projekt (Grand Design)* kao primjer scijentističkog pristupa.

DRAGAN ČALOVIĆ

Fakultet za kulturu i medije, Megatrend univerzitet, Beograd, Srbija

Odnos prema istini u jugoslavenskoj umjetničkoj teoriji u razdoblju od 1945. do 1952. godine

U tekstu se analizira odnos prema istini u jugoslavenskoj umjetničkoj teoriji u razdoblju od 1945. do 1952. godine. Vremenski okvir rada određen je postojanjem Aparata za agitaciju i propagandu, kojim je, u velikoj mjeri, bio određen razvoj umjetničke teorije i prakse u poslijeratnoj Jugoslaviji. Postavljenoj problematici prilazi se, prvenstveno, kroz njeno sagledavanje unutar književnosti i likovnih umjetnosti. Ovo, prije svega, zato što ta dva područja najadekvatnije ilustriraju problem tretiranja cjelokupne umjetnosti u ovom razdoblju, a zahvaljujući činjenici da se u ranom poslijeratnom razdoblju, upravo u ovim područjima, primjećuje najživlja umjetničko-teorijska aktivnost.

Zahvaljujući uspostavljanju razgranate mreže mehanizama kontrole, razvoj jugoslavenske umjetničke teorije u promatranom periodu stavljen je u funkciju obrane službenih partijsko-političkih pozicija. Politizacija umjetničke teorije, između ostalog, podrazumijevala je usvajanje politički prihvatljivog odnosa prema istini u jugoslavenskoj umjetnosti. Umjetnost je trebala dati optimističku viziju novog društva, na neposredan način objasniti započete društvene promjene te ponuditi službenu interpretaciju političkih kretanja u zemlji.

NINA ĐIKIĆ

Filozofski fakultet, Univerzitet u Sarajevu, Bosna i Hercegovina

**Filozofija prirode Friedricha Dessauera –
pokušaj prevladavanja rascjepa
između filozofije i prirodnih znanosti**

Čini se da od Husserlovog »projekta« utemeljivanja filozofije kao stroge znanosti nije ostalo mnogo toga što bi povratilo svijest i vjerovanje u filozofiju kao kraljicu sveg znanja i znanosti, omogućujući joj na taj način stvaranje apsolutnog monopola nad Istinom. Jednako tako se i priča o velikoj krizi europskih znanosti s današnje točke gledišta čini neutemeljenom. Postavlja se pitanje je li Jaspers u pravu kada tvrdi da je moderni svijet zapao u znanstveno praznovjerie i je li moguće pomiriti napetost između filozofije i prirodnih znanosti? Stoga pitanje »Čemu filozofija u suvremenom stanju svijeta?« (Jaspers) sada postaje ishodištem razmatranja mogućnosti sinteze prirodnih znanosti i filozofije, ali i ishodištem postavljanja pitanja o statusu istine u kontekstu konfrontacije filozofije i prirodnih znanosti. U tom ću smislu u ovom izlaganju govoriti o pokušaju otklanjanja rascjepa između filozofije i prirodnih znanosti kroz kratki osvrt na filozofiju prirode Friedricha Dessauera u *Naturwissenschaftliches Erkennen: Beiträge zur Naturphilosophie*.

HEDA FESTINI

Rijeka, Hrvatska

Istina u znanosti

Istina, toliko iskorištavan termin, u Heideggera ima zapravo tri značenja – svakodnevno, filozofsko i znanstveno.

U povijesti filozofije poznato je nekoliko teorija o istini (teorija korespondencije, otkrivenja, podvrgavanja pravilima, koherencije i pragmatička), a svaka je uspjela opisati jednu sastavnicu istine, tj. znanstvene istine, kojoj su najbliži empiristički, a ne metafizički pristupi.

Svakako treba imati u vidu logičke i semantičke dokaze istine i opravdanja o kojima raspravlja suvremena epistemologija.

Proizlazi da je istina u znanosti temporalan pojam, ovisan o stupnju razvoja znanosti i istraživačevim kompetencijama, kao i okolnostima u kojima se on nalazi.

ALEKSANDRA GOLUBOVIĆ

Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci, Hrvatska

Epistemologija religije i istina

Jedno od središnjih pitanja epistemologije vezano je uz pojam (i interpretaciju) istine. Isto vrijedi i za područje epistemologije religije. Ova posljednja promišlja značenje i mjesto istine u religiji (odnosno religijama). Svaka religija pretpostavlja vjerovanje u Boga (osobito kada je riječ o monoteističkim religijama poput židovstva, kršćanstva i islama). Zahtjevi suvremene epistemologije religije idu za time da dokažu kako je vjerovanje u Boga utemeljeno, racionalno i opravdano. Drugim riječima, istinito. Dakle, cilj je pokazati, tj. dokazati kako je istina da Bog postoji. Kako to učiniti, odnosno, dokazati? Ukoliko slijedimo zahtjeve »suvremene znanosti«, onda, općenito govoreći, treba pribaviti evidenciju pomoću koje bi se dokazalo da je istina da Bog postoji. No, čini se da nije u potpunosti jasno na što se točno misli pod pojmom evidencije (kao što nije jasno na što se točno misli kada kažemo da vjerovanje treba biti utemeljeno, racionalno i opravdano). U ovom izlaganju izložit ćemo samo neke od suvremenih teorija epistemologije religije u kojima se pokušava doći do istine o Bogu. Tako ćemo, primjerice, izložiti teoriju koja pokazuje kako nije potrebna evidencija (u onom smislu kako je shvaćaju »suvremene znanosti«) da bismo pokazali kako je istina da Boga može biti. Pokazat ćemo, nadalje, kako je religijsko iskustvo slično perceptivnom iskustvu i stoga je opravdano pozvati se na religijsko iskustvo kao na dokaz i evidenciju u korist vjerovanja u Boga.

GORAN GRGEC

Zagreb, Hrvatska

Istina iz perspektive tročlane *tertium datur* logike

Logika kojom se služimo u znanosti, filozofiji i tehnici (digitalna era!) strogo je dvočlana logika. To je sistem mišljenja koji dijeli sve na dvije krajnje suprotnosti: da/ne, istina/neistina, pravedno/nepravedno, crno/bijelo ili latinski – *tertium non datur*.

Za ono što se nalazi između te dvije krajnosti mi nemamo čak ni riječ. Edward de Bono, u knjizi *Po: S onu stranu Da i Ne (Po: Beyond Yes & No)*, između krajnosti ‘da’ i ‘ne’ uvodi neutralnu riječ ‘po’. Ako odgovorim s ‘po’, to znači da nisam ni za ni protiv, da ne donosim nikakav sud o onome što sam čuo. To je njegova točka gledišta i ne prihvaćam ju niti odbacujem, ne proglašavam ni istinitom ni lažnom, samo primam na znanje.

Za De Bona je ‘po’ novi alat mišljenja, vještina kojom se mogu prevladati nepomirljive suprotnosti. Dvočlani sistem je pojačalo malih razlika jer radi samo s ekstremima, odbacivanje znači potpuno odbacivanje, prihvaćanje postaje potpuno prihvaćanje. Netko je ili prijatelj ili neprijatelj, kaže dvočlana logika, a u stvarnosti gotovo svi su nam indiferentni (po). U dvočlanom sistemu vrlo je teško prihvatiti dvije različite ideje, a da obje budu ispravne. Ako je moja znanstvena teorija istinita, tvoja je neistinita. Nema prostora za izmjenu niti za razmjenu ideja. Svrha trećeg člana ‘po’ jest da nađiše tu krutu dvojnost i otvori put protoku ideja. Suprotnost nekoj krutoj formi nije kaos ili bezobličnost nego nastajanje neke nove forme.

Zanimljivo bi i misaono poticajno bilo sastaviti algebru sudova po principima tročlane logike, ali to debelo prelazi okvire ovog izlaganja.

Istina i racionalnost

Epistemička je racionalnost vjerovanje u sudove za čiju istinitost imamo dovoljne razloge i suzdržavanje od vjerovanja u sudove za čiju istinitost nemamo razloga. Instrumentalna se pak racionalnost sastoji u prilagođavanju sredstava ciljevima, tj. postupanju na način koji najučinkovitije pomaže ostvarenju naših ciljeva. Ako su te dvije vrste racionalnosti logički nezavisne (a na prvi se pogled čini da jesu), slijedi da su moguće situacije u kojima su postupci koji bi nas doveli do istinitih vjerovanja instrumentalno iracionalni, čime se nameće pitanje primata jedne od tih dviju vrsta racionalnosti nad onom drugom. *Teza o nesumjerljivosti* proglašava takvo pitanje nelegitimnim, tvrdeći da su te dvije vrste racionalnosti posve autonomne – čime dolazimo do zaključka da u slučaju sukoba epistemičke i instrumentalne racionalnosti nema »racionalnijeg« izbora. Taj protuintuitivan zaključak mogao bi se izbjeći redukcijom jedne od racionalnosti na onu drugu; kada bi se radilo o samo jednoj vrsti racionalnosti, ne bi bilo nesumjerljivosti jer je teško zamislivo kako bi jedan te isti postupak u isto vrijeme bio i racionalan i iracionalan u istome pogledu.

U ovome radu ističem probleme s kojima se suočavaju takvi pokušaji redukcije: redukcija epistemičke racionalnosti na instrumentalnu problematična je zbog činjenice da je epistemička racionalnost kategorički normativna (a instrumentalna racionalnost može biti samo hipotetički normativna), dok bi redukcija instrumentalne racionalnosti na epistemičku podrazumijevala da ljudi nemaju nikakve druge ciljeve i želje osim spoznaje istine. Sve to izuzetno komplicira odgovor na pitanje o racionalnosti vjerovanja u sudove koji nam se čine istinitima i općenito o racionalnosti težnje prema istini.

SNJEŽAN HASNAŠ

Zagreb, Hrvatska

Bez istine

Privlačnost istine, potreba njenog isticanja, njena utilitarna ili moralna vrijednost i posljedična različita tumačenja – upadljive su odlike njenog iskazivanja. Apsolutna, objektivna ili subjektivna istina, njene instance, jamče potrebu za njom u svakoj perspektivi i oblikovanje perspektive. Iznošenje i opovrgavanje, otkrivanje i prikrivanje istine govore o njenoj važnosti. Uvjerenje da njena snaga mijenja, utječe, da su učinci istine više od tehnologije uvjeravanja, ostavlja dojam da je istina nezamjenjiva. Prolazna, trenutačna istina i ona vječna, iskonska istina osiguravaju njeno postojanje u dimenziji temporalnog. Naposljetku, njena argumentacija, interpretacija i objava ukazuju na njenu dubinu. No, zašto istina i postoji li ona uopće ako njena spoznaja mora nadići istinosnost i prijeći, posredstvom teorije, u politiku, etiku, estetiku ili kulturu? Ili istine naprosto nema? Terry Eagleton u knjizi *Teorija i nakon nje* propituje trenutačno stanje kulture kroz poglavlja »Politika zaborava«, »Uspon i pad teorije«, »Smrt, zlo i nepostojanje«. Već samim naslovom suprotstavljaju mu se »Istina, vrlina i objektivnost« i odmah poslije njega poglavlje »Moral« kao svojevrsni antipodi. Njemački autor Rüdiger Safranski u knjizi *Koliko istine čovjek može podnijeti* tematizira teret istine u suvremenom svijetu, koristeći se filozofskim i književnim primjerima. Fredric Jameson u nizu knjiga postmodernost uzima kao nezaobilaznu istinu koja modernosti pomaže da i dalje bude održiva. To su neki putovi kojima ide argumentacija izlaganja.

NUSRET ISANOVIĆ

Islamski pedagoški fakultet, Univerzitet u Zenici, Bosna i Hercegovina

Istina u perenijalnoj filozofiji

Prvi dio rada odgovara na pitanje što je perenijalna filozofija (*philosophia perennis*), pokušava odrediti njenu poziciju u tokovima suvremenog mišljenja i naznačuje bitne teme bavljena perenijalnom filozofijom. Ovdje se već istina razaznaje kao središnje pitanje ove filozofije. U drugom dijelu rada razvijen je diskurs o posebnoj, univerzalnoj i vječnoj naravi istine u perenijalnoj filozofiji te djelomično rekonstruiran njen metafizički i transcendentni *background*. Nakon toga, osvjetljava se odnos istine i tradicije, kao fundamentalne relacije i horizonta njihovog samokonstituiranja. U nastavku se rada, iz perspektive perenijalne filozofije, govori o sudbi istine u suvremenom svijetu, o njenoj podcijenjenosti i zaboravu u modernom mišljenju. Na kraju rada dan je kritički osvrt na razumijevanje istine u perenijalnoj filozofiji.

MIRKO JAKIĆ¹, FRANJO SOKOLIĆ², DRAGAN POLJAK³

¹ *Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu, Hrvatska*

² *Prirodoslovno-matematički fakultet, Sveučilište u Splitu, Hrvatska*

³ *Fakultet elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje, Sveučilište u Splitu, Hrvatska*

Znanstveno-tehnološki razvoj i problem istine

Znanost ima tendenciju baviti se fizičkom realnošću koja je neovisna o čovjekovom djelovanju, pa čak i njegovom postojanju. Znanstvena teorija poprima oblik matematičke formulacije koji se odnosi na određene tipove događaja, a iz kojih je moguće dedukcijom predvidjeti specifične događaje. Reduktivna, generalizirajuća tendencija znanosti implicira hod prema suštini prirodnih fenomena, prodiranje ispod tkiva pojavnosti do krajnjeg konstituenta tvari, na neki način svodeći biologiju na kemiju, a ovu potom na fiziku.

Suvremenim svijetom vlada i ideja o tehnološkom napretku, mada je neizvjesnost u pogledu tehničkih efekata novih tehnologija popraćena s još većom neizvjesnošću u pogledu njenog utjecaja na ljudsko društvo. Na prvi pogled, neminovno se nameće zaključak kako je porast ljudskog znanja kumulativan i jasno usmjeren prema objektivnoj istini.

Ovakvom pogledu na svijet suprotstavlja se Popperov *logički pozitivizam* i Kuhnov *socijalni relativizam*. Neovisno o rezultatima koje znanost ima, posebno u vidu tehničkog napretka, postavlja se pitanje koliko se ona približava istini. Razvoj suvremene fizike, naročito kroz razvoj kvantne mehanike, doveo je do potpuno novog odnosa prema osnovnim pitanjima filozofije znanosti. Pitanje je da li je nužno napuštanje principa kauzalnosti i lokalnosti. Kauzalnost je napuštena u Kopenhagenskoj interpretaciji, ali je sačuvana u Bohmovoju interpretaciji. Eksperimenti kojima se provjeravaju Bellove nejednakosti pokazuje da se ne može izbjeći nelokalnost. Bez obzira na odbijanje Einsteina i drugih velikih znanstvenika da prihvate tu ideju, izgleda da ćemo se morati s njom pomiriti. Kakav je to svijet u kojem ne vrijedi lokalnost? Što o takvom svijetu uopće možemo reći? To bi značilo da je sve povezano i da sve ovisi o svemu, tj. da moramo napustiti ideju redukcionizma, na kojem počiva znanost, i prihvatiti holizam. Stoga je potrebno promotriti središnje teorijsko-spoznajno pitanje o istini s kritičkoga stajališta suvremene filozofije znanosti, a s obzirom na logički pozitivizam, socijalni relativizam i holizam.

Kako tehnologija kao posljedica znanstvenog istraživanja ima ogroman utjecaj na suvremenost, potrebno je ukazati i na utjecaj tehnologije na znanstvenu istinu.

MARINA KATINIĆ

Zagreb, Hrvatska

Orijentacijsko znanje, status moralne istine i neuroetika

Otkad je historijska svijest ozbiljno dovela u pitanje mogućnost postojanja metafizike, a lingvistički obrat dao poticaj razvoju semiotičkih teorija referencije i značenja, istina u humanističkim znanostima ima lik fantoma koji neprestano izmiče. Teorija korespondencije, pragmatička i koherencijska teorija istine likovi su koje taj fantom poprima.

Takva situacija stavlja suvremenu misao u pat-poziciju gubitka bilo kakvog kriterija istine koji bi izlazio iz kriterija osobne preferencije i odluke većine u liberalno-demokratskom okviru. Pitanje o istini, međutim, još se više usložnjava kad se počinje propitivati epistemološki status moralnih iskaza. Kao i u Aristotela, u suvremenoj se filozofiji opaža prepoznavanje više modusa istine i znanja; znanstveno i narativno znanje (Lyotard), uporabno i orijentacijsko znanje (Mittelstraß), objektna i smisaona istina (Kaulbach), itd. Zanimljiv pokušaj istraživanja moralnih iskaza predstavlja neuroetika, disciplina koja integrira evolucijsku kognitivnu psihologiju, neuroznanost i deskriptivnu, a ponekad i normativnu etiku. Dok je Marc Hauser pokušao dati evolucijsko objašnjenje specifičnosti moralnih iskaza, Joshua Green kombiniranom metodom neuroznanstvenih pokusa, evolucijske psihologije i proučavanja filozofske baštine pokušava ne samo dati objašnjenje geneze moralnih iskaza nego i ustanoviti etiku primjerenu suvremenom dobu. U radu će se propitivati status moralne istine, mogućnost njezinog eksperimentalnog utvrđivanja i utemeljenja te primjerenosti takve metodologije etičkoj problematici. Način odnošenja spram problema moralne istine od presudne je važnosti u suvremenoj znanosti, filozofiji, bioetici, pa i cjelokupnoj noosferi.

TOMISLAV KRZNAR

Veleučilište u Karlovcu, Hrvatska

S onu stranu monizma istine

Pitanje mogućnosti spoznaje i problem pluriperspektivizma

Problem istine nije samo temeljno filozofijsko pitanje nego i temeljna činjenica ljudskog života kao takvog. Tomu je tako zato što svako djelovanje počiva na nekom uvjerenju, a svako uvjerenje je plod – ili barem tendira to biti – spoznavanja i dohvaćanja postojanih znanja. Ovakva pozicija lako upada u škare čije je jedno sječivo dogmatizam, a drugo relativizam. Temeljno pitanje ovog izlaganja je sljedeće: mogu li ove pozicije (dogmatizma i relativizma) poslužiti kao valjani temelj za orijentaciju u životu čovjeka? Na putu potrage za odgovorom poslužit ćemo se mislima dvojice suvremenih filozofa: Karla R. Poppera i Thomasa S. Kuhna. Vezano uz misao K. R. Poppera, razmotrit ćemo problem opovrgljivosti, dok se u slučaju T. S. Kuhna zaustavljamo na ocrtavanju problema revolucionarnosti znanosti. Ovdje treba staviti naglasak na promjene znanjâ i na potragu, kao središnje momente znanstvene djelatnosti, a ne na krutost posjedovanja istine, što je stav koji lako može završiti u iracionalizmu i destrukciji. Nadalje, pitanje istine središnji je problem ovog sklopa, koji se očituje kroz odnos znanja i znanosti, nadalje ne-znanstvenog i znanstvenog znanja, te u pitanjima relativizma, socijalne uvjetovanosti znanja i problemu učinaka znanja. Ovdje ujedno počinje rasprava o konceptu pluriperspektivizma i tako se otvara mogućnost za raspravu o problemima spoznavanja koji se nalaze s onu stranu bilo kakve isključivosti, dogmatičnosti, a time i destrukcije.

HRVOJE LASIĆ

Filozofski fakultet Družbe Isusove u Zagrebu, Hrvatska

Filozofsko-teološki aspekti u poimanju istine

U ovom radu autor se bavi poimanjem, smislom i značenjem tradicionalne definicije istine »adaequatio rei et intellectus« s teološkog stajališta, u odnosu na Blondelovu definiciju istine »adaequatio realis mentis et vitae« sa stajališta duha i života, te Heideggerovu definiciju o biti istine (*Vom Wesen der Wahrheit*) s egzistencijalnog stajališta. Raspravu o problemu istine Garrigou-Lagrangea i Mauricea Blondela te Heideggerovu studiju o spoznaji »biti istine« autor kritički analizira s filozofsko-teološkog motrišta. Otkriva različita polazišta u pristupu i shvaćanju naravne i nadnaravne zbilje te mogućnosti i poteškoće u spoznaji i definiranju istine u adekvatnim pojmovima koji bi realno i cjelovito mogli izraziti bit istine. Vječno filozofsko temeljno pitanje »Što je istina?«, »Zašto uopće nešto jest, a ne ništa?«, ostaje otvoreno i uvijek se iznova postavlja na ovaj ili onaj način.

MIHAELA LOVRIĆ

Rijeka, Hrvatska

Zimmermannova spoznaja istine

Prilog osvjetljava pitanje istine u misli istaknutog hrvatskog filozofa 20. stoljeća – Stjepana Zimmermanna (1884.–1963.) koji pitanje istine drži ne samo temeljnim pitanjem filozofije već i znanosti općenito. Svaka je znanost, prema njegovu mišljenju, upućena na noetiku – filozofsku nauku o istinitoj spoznaji. Osnovni je zadatak noetike odgovoriti na pitanje: ima li apsolutne istine, tj. vrijedi li ikoja istina ne samo s obzirom na čovjeka (relativno) nego i nezavisno od njega kao spoznavaoca (apsolutno)? U nalaženju odgovora Zimmermann se drži objektivističkog nazora u skladu s kojim »spoznaju« definira kao *određivanje subjekta po objektu*. Služeći se ključnim dokazom objektivističke noetike – neposrednim očitovanjem intendirane stvarnosti u sudu – Zimmermann proširuje vrijednost istinite spoznaje izvan granica zakona našeg mišljenja te je utemeljuje u objektivnom bitku.

DIJANA MAGĐINSKI

Zagreb / Jastrebarsko, Hrvatska

Prirodni zakoni i istina u biologiji

Pitanje o istini u biologiji velikim dijelom obuhvaća raspravu o (ne)mogućnosti pronalaska prirodnih zakona u tom znanstvenom polju. Ukoliko se znanstvene teorije baziraju na zakonima, a u biologiji nema zakona, čini se legitimnim postaviti nekoliko pitanja: možemo li u biologiji govoriti o teorijama i ako da, na čemu se te teorije baziraju te kako možemo biti sigurni u istinitost tih temelja, a samim time i teorija? U ovom ću radu prezentirati nekoliko argumenata za i protiv teze o nepostojanju zakona u biologiji te ću ispitati može li nam išta drugo poslužiti kao solidan temelj za izgradnju teorija.

AMIR MUZUR, IVA RINČIĆ

Medicinski fakultet, Sveučilište u Rijeci, Hrvatska

**Neuroaleteologija:
pokušaj neurobiološkog objašnjenja biti i
funkcionalnog mehanizma istine**

Spekulativno-sinkretistički po svojoj prirodi i metodologiji, ovaj rad polazi od definicije istine kao informacije koja, po subjektivnoj procjeni, podrazumijeva nedostatak drugačijih/suprotnih argumenata (»pasivna istina«) ili njihovu relativnu slabost prema afirmativnim argumentima (»aktivna istina«). Pritom se drugačiji/suprotni argumenti mogu odnositi specifično na tu informaciju ili mogu biti općeg (deduktivnog) karaktera. Na ovakvoj definiciji istine (u čijem središtu je proces evaluacije) pokušava se graditi, opisivati te misaono-pokusno testirati neurofiziološke strukture koje hipotetski stoje u osnovi njena vrednovanja i utvrđivanja. Osobito se naglašava uloga kore čeonog režnja kao organa središnjeg nadgledanja, a kao poseban slučaj »defekta« sustava nadziranja istine analizira se »samozavaravanje« i neki psihijatrijski i neurološki poremećaji.

FAHRUDIN NOVALIĆ

Zagreb, Hrvatska

Smisao istine

Autor razmatra istinu kao povijesno-razvojnu pojavu; kao proces jedinstva i suprotnosti – subjekta i objekta spoznaje, misli i akcije, apsolutnosti i relativnosti istine. Pojmovi *smisao* i *besmisao* (apsurd) predmet su istraživanja filozofije o vrijednostima (aksiologije) i filozofije smisla. Smisao je, kao opći pojam, razvojna struktura više dijelova – osnova, cilj(evi) ili svrhe, sredstva, metode, vrijednosti. U riječi *smisao* (s-misao) misao je, kao biće, udruženo s nekim drugim bićem/bićima, što znači njihovu osmišljenost – određenost mišlju, duhom, (raz)umom. Stoga je smisao neodvojiv od mišljenja – osmišljavanja onoga što se čini, zbiva. *Besmisao* (bez-misao) je obesmišljenost konkretne stvari-procesa. Smisao istine utemeljen je u vrijednosno-moralnoj koncepciji, orijentaciji i recepciji interesa, želja i potreba subjek(a)ta, koje se odnose na ostvarenje nekoga cilja ili svrhe. Stoga istina važi poput vrijednosti, pa težnja za smislom istine ima i svoj *ethos*. *Ethos* vrednovanja (izbora) svake vrijednosti, pa i vrijednosti-istine – pitanje je njezina smisla ili svrhe.

LIVIA PAVLETIĆ

Centar za filozofiju medija, Zagreb, Hrvatska

Istina medijski posredovane ljepote

Lijepo je danas dominantna suvremenih masmedija i to je područje propitivanja razumijevanja ovog fenomena. Lijepo je danas oblik utjecanja na kreiranje medijski oblikovane Istine.

Nakon *Mita o ljepoti* porasla je svijest i educiranost novih generacija za oblike agresije nad ženom sustavima pronalaženja nedostatnosti koje se moraju 'popravljati' poradi propisanih ideala. Istina je da je lijepo danas stavljeno u službu kreiranja instant-istine.

Koji je odnos zakona ljepote – za kojim su donedavno tragali slikari, arhitekti, matematičari i drugi – i medija koji danas određuju trendove dominirajućih prototipova ljepote? Je li se danas lijepo urotilo protiv Istine? Je li danas zlatni rez zamijenjen zlatnim brojem ponavljanja na najgledanijim medijima u najgledanijim terminima? Je li spirala dijeljenja kvadrata u potrazi za redom i ljepotom završila u spirali medijske hipnoze?

U tom je kontekstu važno razumjeti da prava dimenzija govora o ljepoti više ne može biti estetika, jer je estetska dimenzija govora o umjetničkom djelu, o umjetnosti kao takvoj, naprosto neprimjenjiva na sve one uključivosti lijepoga u suvremena medijska komuniciranja, ekonomske, psihološke, komunikacijske i druge dimenzije – za što je govor o lijepom kao takvom, u umjetničkim djelima i izvan njih, kao takav nedostatan.

BLAŽENKA PERICA

Umjetnička akademija, Sveučilište u Splitu, Hrvatska

Slika: njene laži, njene istine

Tema »Slika: njene laži, njene istine« dotiče neka ključna mjesta suvremenih razmišljanja o slikovnosti u okviru tzv. »iconic«, tj. »pictorial turn« diskusija (diskusije o »slikovnom obratu«). Nekonvencionalni, prije ne-disciplinarni negoli interdisciplinarni pristupi kakve njeguju vizualni studiji spram umjetnosti i medija u doba tog »slikovnog obrata« propituju, između ostaloga, i natjecateljski odnos slike i riječi koji je tijekom povijesti pretežito nalazio istinu na strani riječi. Danas se taj odnos čini nanovo dinamiziran s naglaskom na važnosti slike. Namjera je da se u ovom izlaganju, kroz iznošenje specifičnih primjera suvremenih umjetničkih radova, navede na razmišljanje o razlozima koji potiču na takav »obrat«.

KSENIJA PUŠKARIĆ

Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci, Hrvatska

Augustin o istini, ljubavi i mudrosti

U ovome radu razmatram Augustinovu koncepciju filozofije kao ljubavi prema mudrosti te ulogu volje u objašnjenju jedinstva spoznajne i etičke discipline. Filozofija po svojoj definiciji nije znanost o mudrosti, nego *ljubav* prema mudrosti; no što je to u stvari ljubav i kakva je njena uloga u potrazi istine? U antičkoj su filozofiji pitanja metafizike i spoznaje tijesno vezana uz etička pitanja, uz konkretan život. Filozofija je bila neodjeljiva od samog života filozofa kao osobe. Prema antičkoj koncepciji, znanje nije samo poznavanje određenih počela i baratanje informacijama, znanje je prožeto vrlinom. Takvo stajalište nalazi svoj odjek u Augustinovo filozofiji. »Što mi je činiti?« je pitanje koje mora referirati na metafiziku, i ovisno je o tome kako ćemo odgovoriti na pitanje »Što uistinu postoji?«. Augustinova mudrost je spoznaja istine koja je prožeta vrlinom. U svojoj je biti mudrost koherentna zato što je volja kao neizostavni element prisutna u etičkoj domeni pod vidom izabiranja dobra, i u spoznajnoj domeni pod vidom pristanka uz istinu. Volja, dakle, objašnjava koherentnost mudrosti. Augustinovo je gledište da ljubav koja prebiva u volji koja teži prema dobru jest preduvjet spoznaje istine jer jedna te ista volja po snazi ljubavi prija uz istinu. Zbog toga se istinska spoznaja filozofa mora reflektirati u konkretnom moralnom životu.

ŽELJKO SENKOVIĆ

Filozofski fakultet, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Hrvatska

Neizvjesnost filozofske istine

U izlaganju ću kritički sagledati smisao nekih teza moderne skepse (Foucault, Badiou, Nietzsche) spram tradicijski postuliranih gnoseoloških intencija filozofije. Badiou smatra da je filozofija uhvaćena u mrežu uvjeta; njena potencijalna komposibilnost izostaje jer se reducira na jednu »generičku proceduru«: matem, poem, političku invenciju, ljubav. No, ako su te procedure koje proizvode istine uvjet filozofije, ona sama ne proizvodi istinu. Je li tome tako, ili su stvari još zaoštrenije, pokazat će analiza Nietzscheove kritike ideje istine (*Volja za moć*, 1988: 604): »Što spoznaja jedino može biti? Izlaganje, unošenje smisla, objašnjenje... Nema činjeničnog stanja, sve je protočno, neuhvatljivo, u uzmicanju; ono najtrajnije još su naša mnijenja.« Nepovjerenje u istinu i filozofiju kulminira kod Foucaulta. Umjesto uvjeta koje čine subjekti i objekti, te njihove dijalektike, primarni su odnosi. Mi smo kao šahisti koji igraju s figurama koje predstavljaju ono što od njih čini sukcesivni raspored na ploči. Svaka znanost je privremena, pokazuje Foucault u svojim analizama.

GORDANA ŠKORIĆ

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska

Istina u umjetnosti

Od antike se raspravlja o odnosu zbiljnosti i općenitosti u umjetnosti. Osnivanjem estetike kao filozofske discipline u 18. stoljeću težište postavlja-nja pitanja stavlja se na alternativni način prikazivanja u odnosu na sistem pojmova, a od romantike i na sposobnost kritike. Umjetničko djelo se smatra istinitim ukoliko sadrži kritičke spoznaje.

Rasprava o pitanjima o odnosu umjetnosti i istine ostaje otvorena, ovisno o razumijevanju pojma istine: metafizičkom, pragmatičkom... uključujući i proturječnosti povezivanja tih pojmova.

U izlaganju će nas zanimati neki aspekti filozofije 20. stoljeća u odnosu na pojam zbiljnosti i njezinog estetičkog karakteriziranja (Bloch, Adorno), zatim mišljenje Heideggera (pojam *aletheia*), Gadamera (*Istina i metoda*) i Derridaa (*Istina u slikarstvu*) te Goodmanovo shvaćanje »metaforičke istine«, koje umjetnost, uz znanost i filozofiju, razumije kao alternativni medij spoznaje.

FULVIO ŠURAN

Odjel za studij na talijanskom jeziku, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli,
Hrvatska

»Veritas filia temporis«

Povijest, istina, jezik kao tehnička konstrukcija

Nakon uvodnoga dijela u kojem će se raspravljati o problematičnosti samog poimanja istine – budući da je ona prošla kroz određene povijesne promjene, počevši od mitske istine, shvaćene u svojoj ritualnoj efikasnosti, koja se naknadno, pod utjecajem retorike i sofistike pretočila u uvjerljivost (*peitho*) kao učinkovitiji kriterij istinitosti od početnog mitsko-ritualnog – uvidjet će se kako tek sa filozofijom istina poprima oblik logičke učinkovitosti, i to u obliku razumski apstraktne objektivnosti.

Pojavom moderne znanosti, blok diskurzivnih osnova koje je filozofija utemeljila postaje još krutiji i određeniji u svojoj specifičnosti. Naime, prevladava matematičko znanje (*mathemata*), tj. anticipirano, do kojeg se dolazi samo prihvaćajući ona jezična pravila koje je *ego cogito* unaprijed odredio radi učinkovitijeg ispitivanja i interpretiranja svijeta.

Tek se u suvremenom, postmodernom razdoblju istina pojavljuje u sve izrazitijoj funkcionalnoj učinkovitosti, tj. kao tehnička istina koja, u svojoj učinkovitosti, zamjenjuje tradicionalno poimanje istine – tj. mitološko vjeronanje kao manifestaciju bitka, kao predodžbu Jastva – i započinje onaj novi oblik znanja čija artikulacija ne zavisi od znanstvenih polja, koliko od oruđa koja ju proizvode.

U doba tehnike, istina, kao postupak uređivanja, pokazuje svoje pravo lice, svoju prirodu koja nikada nije bila prilagođavanje jednom nepromjenjivom poretku stvari (*adequatio rei*), već prvenstveno proizvodnja takvog poretka kojemu je u suštini bila funkcionalno podređena i sama mogućnost jednog nepromjenjivog reda. Istina se, dakle, danas mjeri svojom učinkovitošću, koja nalazi svoje najdublje značenje u onome što Nietzsche naziva *voljom za istinom*, koja se u stvari poklapa s voljom za znanjem, koju čovjek potrebuje kako bi se snašao u svijetu koji nije unaprijed za njega predviđen.

RAJKA ŠVRLJUGA

*Osnovna škola Vladimira Nazora, Crikvenica /
Osnovna škola Josipa Pančića, Bribir, Hrvatska*

Pitanje o istini kao »conditio humana« prošlosti, sadašnjosti i budućnosti

Pitanje o istini – koje nam se nameće pri prvom koraku u filozofiju, naime pri pokušaju da shvatimo prirodnu naivnost kao takvu – tamno je i neprozirno prije svega u njenom upitnom karakteru.

Kakvo je to pitanje? Istina važi kao podudaranje ljudskog znanja sa bivstvujućim. U ovom pitanju o samom bivstvujućem uvijek se pita u jednom određenom pogledu. Ovaj pogled, međutim, ne znači ograničavanje na neko određeno područje, okrug, dio oblasti bivstvujućeg, nego je on uvijek temeljno pitanje same filozofije, pitanje – što je bivstvujuće? (Eugen Fink)

U ovom izlaganju filozofska misao započinje osvrtima na problem mišljenja, gdje se kreće od znanstvene, magijsko-mitske i umjetničke metode prema egzistencijalizmu, osvrćući se na Hegelovu dijalektiku.

MARKO TOKIĆ

Filozofski fakultet, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Hrvatska

Suvremenost Platonovog poimanja istine

Ono čisto je u Platonovoj filozofiji svagda vezano za ono istinsko. Platon uči da čiste ugone nastaju na osnovi rodova koji ispunjaju dušu i tijelo u skladu s onim što je istinsko. Tri su takva roda: (1) zdrava hrana (ono koje uzrokuje istinske tjelesne ugone u najnižem/smrtnom dijelu duše), (2) časti bez zavisti (ono koje uzrokuje istinske ugone u smrtnom dijelu duše koji se po prirodi žesti) i (3) ispravno shvaćanje, znanje te umovanje (ono koje uzrokuje istinske ugone u najvišem/besmrtom dijelu duše). Utoliko tijelo i tjelesne ugone (ono osjetivo) također mogu biti ono istinsko. Ono čisto/istinsko nije samo ono bestjelesno za koje su svojstvene duševne ugone. Prema Platonu je zdrava hrana ono vflo jer je zdravlje vrlina (*Resp.* 444 d–e). Zato se za tjelesne ugone koje nastaju na osnovi zdrave hrane također može reći da su istinske. Istina se ne može uspostaviti bez sklada između osjećanja nižih dijelova duše i spoznaje najvišeg dijela duše spram prirodne mjere života cjeline svega (*to tou pantos bios*). Poimati istinu kao ono što može ispuniti život u cjelini – i ono smrtno (nerazložito) i ono besmrtno (razložito) – podrazumijeva ostvarivanje prijateljstva između svega, za dobrobit svih/svega. Riječ je o naporu uspostave cjelovite (integrativne) istine. Takav se napor opire učenju o istini prema kojemu je istina prisutna samo u onome razumskom (logički razložitom). Platonovo poimanje istine je suvremeno onoliko koliko je u pitanju o istini u suvremenoj znanosti i filozofiji korisno nadvladavanje svojevrsnog racionalizma/aristotelizma koji gospodari životom čuvajući novovjeko utemeljenje znanosti.

EDINA VEJO

Islamski pedagoški fakultet, Univerzitet u Zenici, Bosna i Hercegovina

(Mogući) prilog pluriperspektivnom forumu pitanja o istini

Ovo izlaganje nastoji biti prilogom pitanju o istini kao »bitnom pitanju svake moguće znanosti«. Konstrukcijska matrica pristupa istraživačkom pitanju temelji se na Bohrovom principu komplementarnosti koji prihvaća činjenicu da (potpuno) tumačenje jednog te istog pitanja može zahtijevati razna gledišta koja ne dopuštaju jedinstven opis. Prema Bohrovoj komplementarnoj slici svijeta, dva proturječna pojma mogu biti međusobno komplementarna umjesto da se isključuju.

Težište rada je na deskripciji konceptualne i metodološke razine razvijanja studijskog odsjeka Socijalne pedagogije na Islamskom pedagoškom fakultetu Zeničkog univerziteta, koja nastoji odraziti kongruentnost, harmoniziranost i osjetljivost prema nijansi, te distanciranost spram krajnosti, dogmatskih i relativističkih. Ono što okuplja ovakvo nastojanje je Welschov koncept *transverznog razuma*.

Na kraju, bivaju slučajna/otvorena neka pitanja koja je ovakav pristup istraživačkom pitanju generirao, a smatramo ih projekcijski važnima za suvremenu znanost.

LINO VELJAK

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska

S onu stranu dogmatizma i relativizma

Rasprave što se vode oko pojma istine obilježene su rascjepom između dogmatske uobraženosti prema kojoj se »mi koji pravilno mislimo« (ili pak vjerujemo pouzdanim autoritetima) nalazimo u posjedu potpune (ili aproksimativno potpune) i neupitne istine (pa pouzdano znamo što je istina a što pak laž) i skeptička opovrgavanja legitimnosti i smislenosti korištenja tog pojma (pa se ideja istine nadomješta konceptom opravdana vjerovanja ili se diskusija pomiče u sferu stanovitim postmodernizmima toliko dragoga relativizma). U vremenima što ih obilježava nadirući (u mnogo čemu autodestruktivni) relativizam, čini se da bi se filozofija trebala usredotočiti na obranu ideje istine. Ta usredotočenost nije, međutim, lišena teškoća: svaki dogmatizam ustrajava na zahtjevu za posjedovanjem istine i uvjeren je da je upravo on ovlašteni posjednik jedne jedine sveobvezujuće istine. S druge pak strane, u značajnom dijelu suvremene filozofije, sâm (navodno zastarjeli) pojam istine nadomješta se pojmovima poput 'vjerojatnosti' i 'opravdana vjerovanja'. Valja ipak naglasiti da bi nas apriorno odbacivanje opravdanosti takva nadomještanja moglo uvući u zamku dogmatizma, oduvijek antitetički solidarnoga s relativizmom (pa, u konačnici, i s nihilizmom).

DAFNE VIDANEC

*Visoka škola za poslovanje i upravljanje »Baltazar Adam Krčelić«,
Zaprešić, Hrvatska*

Taylorova kritika Foucaultove koncepcije istine i slobode

O Foucaultovoj koncepciji istine i slobode Charles Taylor *explicite* raspravlja u šestom poglavlju *Philosophy and the Human Sciences* (1985.), djela koje predstavlja susus dvadesetogodišnjeg autorova istraživanja i analiza krucijalnih problema s kojima se, kada je riječ o čovjeku kao integralnom mislećem, volitivnom i djelatnom biću, znanosti o društvu konfrontiraju. Taylorova je centralna teza da moderne znanosti o društvu, većinom utemeljene na Locke-Humeovoj koncepciji, daju odveć »neutralnu« sliku čovjeka, a razlog tome Taylor, *inter alia*, vidi u nepotpunim ili, što više, pogrešnim interpretacijama čovjeka kao bića koje je, osim izvanjskih zadatosti, određeno i unutarnjima, primjerice, osjećajem za »viši« smisao, za vlastitu dubinu, za stanovitu orijentaciju prema dobru shvaćenom kao moralna okosnica čovjekova življenja i djelovanja. Nijekanje ovog potonjeg Taylor razumije kao posljedicu novog fenomena u mišljenju koji opisuje pojmom »mobilizacija« (Taylor, 2007.) misli i mišljenja, a što se primarno ima zahvaliti ničeanskoj koncepciji, na specifičan način oživljenoj u interpretacijama neo-ničeovaca među kojima se osobito ističe Michel Foucault.

Zašto Foucault? Prema Tayloru, Foucault je na mnogo načina »zbunjujući«. Foucaultove analize, koje mnogi smatraju originalnim ostvarenjem na području spoznajne teorije, Taylor drži refleksijom dobro poznatog kritičkog mišljenja koje je, s etičkog aspekta promatrano, potisnulo značenje i ulogu artikulacije dobra u povijesti suvremene filozofije. U ovom elaboratu fokusirat ćemo se na Taylorovu »troslojnu analizu« Foucaultove koncepcije istine i slobode koja je (koncepcija) većinom orijentirana na »moć/dominaciju« kao i na »prikriivanje/iluziju«, nastojeći pokazati u kojoj su mjeri te analize plauzibilne i utemeljene ili je pak posrijedi Taylorov specifični stav u mišljenju koje može bitno smjera prema diskreditiranju onih gledišta o čovjeku i društvu koja niječu, previdaju ili umanjuju ulogu artikulacije dobra u povijesno-filozofskom diskursu.

DRAŽEN VOLK

*Teologija u Rijeci, Katolički bogoslovni fakultet, Sveučilište u Zagrebu,
Hrvatska*

Problem istine i uloga filozofije u misli Ernsta Cassirera

»Postoji li uistinu nešto poput objektivne teoretske istine, te postoji li nešto što su prethodne generacije shvaćale kao ideal moralnosti, čovječnosti? Postoje li općeobvezujući, nad-individualni, nad-državni, nad-nacionalni etički zahtjevi? U vremenu u kojem se mogu postaviti takva pitanja, filozofija ne može ostati po strani, nijema i besposlena. Ako ikada, onda je upravo sada vrijeme za nju da promišlja o sebi, o tome što je i što je bila, o svojoj sistematskoj, temeljnoj svrsi, te o svojoj duhovno-povijesnoj prošlosti. Ovo nije prvi put da je osporen zahtjev filozofije da se suoči sa stvarnim događajima, da su njeni zahtjevi i ideali ismijani kao prazni snovi i utopije. Ipak njena unutarnja snaga, snaga razvoja ideja (*ideational power*) nije umanjena ili oslabljena kroz takva izrugivanja i kroz takvu vrstu skepticizma. I samo ako jasno, sigurno i čisto sačuva svoju razvojnu snagu može se nadati da će po tome imati opet utjecaj na vanjsku egzistenciju i događaje. Ako bi se filozofija osjetila preslaba za ovu borbu koja joj je danas ponovno nametnuta, tada joj može služiti za utjehu to da ne stoji više sama u tome, da se ne mora prikazivati kao odvjetnica svojih vlastitih ciljeva, nego odvjetnica ciljeva znanja općenito. Bez težnje za neovisnom, objektivnom i autonomnom istinom, ne samo filozofija nego također i svako pojedinačno polje znanja, prirodnih kao i humanističkih znanosti, izgubilo bi vlastitu stabilnost i smisao. Stoga se, u naše vrijeme, ne radi samo o općem metodološkom zahtjevu nego je univerzalna sudbina kulture ta koja veže filozofiju s pojedinim posebnim znanstvenim disciplinama, i koja ih usko međusobno povezuje.« (Ernst Cassirer, *The Concept of Philosophy as a Philosophical Problem*, 1935.)

Na temelju citiranog odlomka može se uočiti to da se Cassirerova analiza situacije njegovog vremena s obzirom na problem istine, etike, uloge filozofije, te odnosa filozofije prema drugim znanostima može dobrim dijelom primijeniti i na naše vrijeme. Stoga bih u svom izlaganju najprije iznio osnovne postavke njegove filozofije, nakon čega bih prikazao njegovo viđenje problema istine, znanstvene logike, odnosa filozofije i znanosti,

te uloge filozofije. Na temelju toga bih pokušao ukazati na mogući doprinos filozofije simboličkih formi rješavanju problematike obrane istine, pluralizma bez relativizma i dogmatizma, te na pitanje slobode, odnosno pokušao bih dati određene smjernice iz perspektive Cassirerove filozofije za osvjetljavanje pitanja koja su postavljena samom temom i naslovom simpozija.

DIVNA VUKSANOVIĆ

Fakultet dramskih umetnosti u Beogradu, Srbija

Istina u doba medija

Izlaganje bi trebalo problematizirati Kantova pitanja »Što mogu znati?« i »Što je čovjek?« u doba vladavine masovnih i novih medija, zatim, eventualno, anticipirati kraj slike, te uvođenje u medijske i interaktivne prakse digitalnog (taktalnog) doba, kao i mogući povratak metafizici, koju bi valjalo kritički preispitati u funkciji potrage za istinom u suvremenom dobu. Ova putanja razvijanja argumentacije, međutim, neće slijediti dogmatsku, nego dijalektičko-kritičku stazu preispitivanja, baštineći interpretativno nasljeđe, prije svega, frankfurtske filozofske škole, kao i kasnijih neomarksističkih mislilja, te mislilja radikalno kritičke orijentacije.

ENIS ZEBIĆ
Zagreb, Hrvatska

Istina i njezini suputnici u interpretiranju i vrednovanju socijalnih fenomena

Filozofija ima svoje mjesto u razumijevanju problema koji opterećuju suvremeno društvo. Postoje radovi (koji nisu striktno filozofijski, ali imaju socijalnoteorijsku pretenziju) koji daju svoju interpretaciju i valorizaciju pojedinih društvenih zbivanja u suvremenom hrvatskom društvu. U ovom ćemo izlaganju nastojati – na jednoj specifičnoj interpretaciji fenomena vezanog za akademsku zajednicu i položaj sveučilišnog obrazovanja, a posebice interpretaciji utjecaja tog fenomena na cjelinu društvenog procesa – pokazati u kolikoj mjeri se autori referiraju na činjenični supstrat, a koliko pak u njihovoj interpretaciji ima svojevrskih *suputnika* istine – raznih vrsta *wishful thinkinga*, plemenitih laži specifične vrste, mehaničkog preslikavanja nekih drugih naoko srodnih obrazaca i slično, te u kolikoj mjeri uočeni problemi odmažu spoznavanju društvene zbilje i njezinom mijenjanju.

ADRESAR SUDIONIKA

Sead Alić

Centar za filozofiju medija
Petrovogorska 16a
HR–10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: sead.alic@phenomedia.org

Miroslav Artić

Lermanova 53
HR–10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: miroslav.artic@inet.hr

Gabriela Bašić

A. B. Šimića 6
HR–21000 Split
Hrvatska
e-mail: gabbas@ffst.hr

Boris Beck

Ulica Crvenog križa 9
HR–10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: boris.beck.zg@gmail.com

Saša Blagus

Institut »Ruđer Bošković«
Bijenička 54
HR–10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: sblagus@irb.hr

Gordana Bosanac

Aleja pomoraca 15/VII
HR–10020 Zagreb
Hrvatska
e-mail: gordana.bosanac@gmail.com

Krešimir Cerovac

Našička 2
HR–10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: kresimir.cerovac@xnet.hr

Dragan Čalović

Ul. Pavleka Miškine 16
RS-21000 Novi Sad
Srbija
e-mail: calovic_dragan@yahoo.com

Nina Đikić

Grbavička 15
BA-71000 Sarajevo
Bosna i Hercegovina
e-mail: ninadikic@hotmail.com

Heda Festini

Tizianova 35
HR-51000 Rijeka
Hrvatska
e-mail: heda.festini@ri.t-com.hr

Aleksandra Golubović

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet
Odsjek za filozofiju
Omladinska 14
HR-51000 Rijeka
e-mail: agolub@ffri.hr

Goran Grgec

Donje Vrapče 47
HR-10090 Zagreb
Hrvatska
e-mail: ggrgec@gmail.com

Ljudevit Hanžek

Ivana Danila 52
HR-21216 Kaštel Stari
Hrvatska
e-mail: ljuhan@ffst.hr

Snježan Hasnaš

Ante Jakšića 32
HR–10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: s.hasnas@mail.inet.hr

Nusret Isanović

Hasana Kikića 15
BA–71000 Sarajevo
Bosna i Hercegovina
e-mail: nusret.isanovic@gmail.com

Mirko Jakić

Sveučilište u Splitu
Filozofski fakultet
Odsjek za filozofiju
Sinjska 2
HR–21000 Split
Hrvatska
e-mail: mirko.jakic@ffst.hr

Marina Katinić

Kneza Borne 1
HR–10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: marina_katinic@yahoo.com

Tomislav Krznar

A. Šercera 17
HR–10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: tomislav_krznar@yahoo.com

Hrvoje Lasić

Kontakova 1
HR–10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: hrvoje.lasic@mail.inet.hr

Mihaela Lovrić

Maria Špilera 9

HR–51000 Rijeka

Hrvatska

e-mail: mihaela_spicijaric@yahoo.com

Dijana Magđinski

Trg kardinala Alojzija Stepinca 7

HR–10450 Jastrebarsko

Hrvatska

e-mail: dijana_magđinski@yahoo.com

Amir Muzur

Sveučilište u Rijeci

Medicinski fakultet

Katedra za društvene i humanističke

znanosti u medicini

Braće Branchetta 20

HR–51000 Rijeka

Hrvatska

e-mail: amirmuzur@yahoo.com

Fahrudin Novalić

Horvaćanska cesta 156

HR–10110 Zagreb

Hrvatska

e-mail: fnovalic@yahoo.com

Livia Pavletić

Centar za filozofiju medija

Petrovogorska 16a

HR–10000 Zagreb

Hrvatska

e-mail: pavleticlivia@gmail.com

Blaženka Perica

Sveučilište u Splitu
Umjetnička akademija
Glagoljaška bb
HR–21000 Split
Hrvatska
e-mail: blazenkaperica@yahoo.de

Dragan Poljak

Sveučilište u Splitu
Fakultet elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje
R. Boškovića bb
HR–21000 Split
Hrvatska
e-mail: dpoljak@fesb.hr

Ksenija Puškarić

Joze Gabrovškega 4
HR–51000 Rijeka
Hrvatska
e-mail: ksenija.puskaric@gmail.com

Iva Rinčić

Sveučilište u Rijeci
Medicinski fakultet
Katedra za društvene i humanističke
znanosti u medicini
Braće Brancetta 20
HR–51000 Rijeka
Hrvatska
e-mail: irincic@medri.hr

Željko Senković

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Lorenza Jägera 9
HR–31000 Osijek
Hrvatska
e-mail: zsenkovic@ffos.hr

Franjo Sokolić

Sveučilište u Splitu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Teslina 12
HR–21000 Split
Hrvatska
e-mail: sokolic@pmfst.hr

Gordana Škorić

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za filozofiju
Ivana Lučića 3
HR–10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: gordana.skoric@zg.t-com.hr

Fulvio Šuran

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Odjel za studij na talijanskom jeziku
I. M. Ronjgova 1/1
HR–52100 Pula
Hrvatska
e-mail: fsuran@ffpu.hr

Rajka Švrljuga

Kalca 41
HR–51226 Hreljin
Hrvatska
e-mail: rajkasvrljuga@gmail.com

Marko Tokić

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Lorenza Jägera 9
HR–31000 Osijek
Hrvatska
e-mail: tokicmarko@yahoo.co.uk

Edina Vejo

Univerzitet u Zenici
Islamski pedagoški fakultet
Ul. Juraja Neidharta 15
BA-72000 Zenica
Bosna i Hercegovina
e-mail: edina.vejo@gmail.com

Lino Veljak

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za filozofiju
Ivana Lučića 3
HR-10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: lveljak@ffzg.hr

Dafne Vidanec

Gajnice 11/VI
HR-10090 Zagreb
Hrvatska
e-mail: dafne.vidanec@gmail.com

Dražen Volk

Veprinac 3
HR-51414 Ičići
Hrvatska
e-mail: dvolk@net.hr

Divna Vuksanović

Bulevar Zorana Đinđića 26/13
RS-11070 Novi Beograd
Srbija
e-mail: divnavuk@eunet.rs

Enis Zebić

Zvonimirova 119
HR-10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: enis.zebic@gmail.com

IZDAVAČ
Hrvatsko filozofsko društvo

ZA IZDAVAČA
Lino Veljak

UREDNIK
Hrvoje Jurić

DIZAJN KORICA
Krešimir Babel

PRIJELOM TEKSTA
OCEAN GRAF, Zagreb

TISAK
GRAFOMARK, Zagreb

NAKLADA
200

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice
u Zagrebu pod brojem 748688.

ISBN 978-953-164-147-0

